

ŠTUDENTOM JE BIL VEČ KOT LE PROFESOR ... Prof. dr. Vilko Novak 1909–2003

»Najstarejši v cehu« je prof. Novak zapisal v enega od izvodov zbornika »Kolesar s Filozofske«, ki smo ga na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF v Ljubljani izdali leta 2000, dobro leto po praznovanju devetdesetletnice njegovega rojstva. Čeprav je ta njegov zapis na prvi pogled presenetljiv, pa morda le razkrije tisto veliko in globoko predanost profesorja do oddelka, ki ga je oblikoval do primerne pedagoške in znanstvenoraziskovalne ravni, od leta 1948, ko je postal asistent, do šestdesetih let in tudi pozneje, ko se je število sodelavcev začelo počasi povečevati. Če upoštevamo še leta njegova prvega študija zgodovine slovanskih jezikov in slovenistike, ki ga je pričel leta 1928, je živel z našo fakulteto kar pol stoletja, vse do upokojitve leta 1976 in dokončnega odhoda leta 1978. Zadnjič je bil kot mentor na zagovoru doktorske disertacije še leta 1985.

Po upokojitvi prvega predstojnika Nika Županiča leta 1957 je bil profesor Novak vse do leta 1960 edini profesor na oddelku, kar svojevrstno ilustrira pomen in vlogo etnološke vede v takratni družbi in tudi na fakulteti. V pedagoški proces je občasno vključeval tudi svojega prijatelja Milovana Gavazzija iz Zagreba, za katerega je poleg madžarskih etnologov in švicarja Richarda Weissa večkrat poudaril, da mu je bil glavni vzornik. Profesor Novak je v letih svojega samohodstva oblikoval predmetnik, postavil temelje narodni in regionalni etnologiji, zgodovini vede na slovenskem etničnem ozemlju in jo vpel v evropski razvoj. Študente je seznanjal s slovanskimi, drugimi evropskimi in neevropskimi narodi, uvedel je občo etnologijo. Na srečanjih v zadnjih letih je pogosto pripovedoval o velikih težavah, ki jih je imel z uvajanjem regionalne etnologije ob Niku Županiču, katerega seveda ob njegovi esejistični znanstveni razpoloženi ni zanimala struktura slovenske ljudske kulture, kaj šele, da bi mu bilo blizu terensko raziskovalno delo. Tako se profesor Novak tudi v enem od redkih intervjujev, objavljenem v Glasniku SED 1999, spominja: »Dokler je bil Županič predstojnik, sem komaj izmoledoval od njega, da smo nekajkrat šli na teren! ... Dosti sem videl, dosti prehodil, prekolesaril, recimo vso Belo krajino ... S Kremenškom pa smo bili skupaj ... pri Ljutomeru ..., s kolesi smo se vozili okrog ...« In terenske vaje, ekskurzije in počitniška praksa so bile zares zadeve, ki so se nam vsem njegovim študentom vtisnile v spomin. S pravo očetovsko

skrbjo je na oglasno desko poleg obvestila za ekskurzijo pogosto napisal tudi: Topla obleka in obutev za slabo vreme ipd. Potovanja so bila tudi na nek način naporna, saj so profesorjeva vprašanja kar deževala, mi pa smo zelo malo vedeli o raznih bolj in manj pomembnih Slovencih, njihovih spominskih ploščah, da o drugih zvrsteh dediščine niti ne govorim. Vedno smo si ogledovali tudi umetnostne spomenike, pogosto je na ekskurzijo povabil koga od svojih strokovnih prijateljev. Nepozabna so bila popotovanja po loškem ozemlju, kjer nas je vodil pokojni dr. Pavle Blaznik, in užitek je bilo poslušati njune komentarje ter medsebojna strokovna dopolnjevanja. In spet so bila pogosta profesorjeva vprašanja: Kdo je bil ta znameniti Slovenec? Kdo je napisal to in to delo? Kaj se je zgodilo v tem kraju? Ker smo bolj malo vedeli, je sledilo vprašanje: Kdo je imel v gimnaziji slovenščino pet? Potem kratka tišina, nato pa tisti značilni resnobni Novakov nasmeh in pripomba: No, saj mi je jasno, nihče! To so bila leta, ko smo šli na ekskurzije ali počitniške prakse vsi štirje letniki, pa je bilo vedno še veliko praznih sedežev v avtobusu. Pogosto smo med vožnjo tudi kaj zapeli in profesor je pogosto rekel: Če boste lepo peli, bo fakulteta poleg kosila plačala tudi pijačo! Seveda so tudi take ugodnosti prenehale, ko je obseg tega fakultetnega darila presegel normalne okvire. Vendar profesor Novak se je tudi tukaj pokazal kot človek z izrednim pedagoškim poslušom. Takrat ko smo bili najbolj dobre volje ali pa naslednji dan prebolevali posledice takega stanja, smo imeli zahtevne referate, na primer na sončni jasi.

Drugo področje srečanj s profesorjem Novakom je pravzaprav temeljno in ga predstavljajo njegova predavanja. Razsežnost in pomen znanj, ki smo jih pri teh predavanjih pridobili, smo menda začeli ceniti šele po diplomi ali vsaj nekateri že takrat, ko nas je pošiljal na mednarodna etnološka srečanja na Slovaško. Tam smo prvič videli, kako obsežno primerjalno znanje prinašamo s seboj in tudi tuji etnologi, profesorji, ki so bili na teh poletnih šolah zbrani, so to opazili. Sicer so bila Novakova predavanja nekaj podobnega kot terenske vaje, ekskurzije ali počitniška praksa. Poleg temeljne snovi še cela vrsta vzporednih podatkov. Izjemni so bili občasni profesorjevi izrazito humoristični komentarji aktualnega družbenega dogajanja, izjav takratnih politikov, raznih sekretarjev, televizijskih oddaj in reklam. Bil je zelo kritičen in to je znal izraziti z izjemno duhovitostjo. Morda se tudi tukaj kaže njegova značajska poteza, ki jo omenja v intervjuju leta 1999, ko pravi: »Pravim, da je nekaj protestantskega v meni, saj se vedno upiram različnim društvem, družabnim in drugim družbenim pravilom ...« Kritičnost do aktualnega dogajanja, ki je bila pogosta med njegovimi predavanji, je najpogosteje povezoval s slavistično in etnološko stroko, s pojasnjevanjem pomenov besed, razlaganjem ozadij, razvoja ipd. Tako je npr. po nekem govoru političnega funkcionarja, ki je pogostokrat uporabil besedo topogledno, naslednji dan na predavanjih razložil, da ta beseda izvira iz pomena: topo gledati! Ali pa, kako nas je navajal k zgodovinskemu vrednotenju pojavov. V prvem letniku nas je vsakega po vrsti (najprej nas je bilo le devet) vprašal, od kod kdo prihaja in zakaj se je odločil za študij etnologije. Odgovoril sem mu: »Zato, ker me je ta študij že od nekdaj zanimal!« In profesor Novak je komentiral: »A res, to pomeni že od rojstva!« Še hujshe je bilo s krajevnimi imeni,

Prof. dr. Vilko Novak v Slovenskem etnografskem muzeju decembra 1998 (foto: Inja Smerdel)

zlasti tistimi iz Prekmurja. »Kje ste bili v nedeljo?« je nekoč vprašal kolega iz Prekmurja in ta mu je odgovoril: »V Murski!« Kaj je potem sledilo, raje ne bom opisoval, dejstvo pa je, da še danes na svojih javnih predavanjih, ki jih imam večkrat tudi v Prekmurju, povem to zgodbo. Najbolj smo se pred izpiti bali vprašanj, povezanih s Prekmurjem. Mislim, da smo si za celo življenje zapomnili, kdo sta bila Küzmiča, med Štajerci razlikovali med obema Pajkoma, kakšna je bila usoda Vrazovega rokopisa ... Še danes se pogosto dogaja, da študentje ne vedo, v katerih krajih na Madžarskem živijo porabski Slovenci. Tudi to je bila le ena od posebnih poslastic profesorja Novaka, ki je pogosto botrovala kakšni negativni oceni. Vendar to so le iztrgani primeri, ki pa so tvorili neko izjemno in bogato celoto znanja. Spoznanja o današnjem splošnem znanju srednješolcev so bila profesorju Novaku, hvala bogu, prihranjena.

O njegovem raziskovalnem delu smo študentje razmeroma malo vedeli. Tudi sicer se je o povezavi znanstvenoraziskovalnega dela s pedagoškim procesom in vključevanjem študentov vanj začelo obsežneje govoriti zadnja leta profesorjevega delovanja na fakulteti. Zato pa smo to obliko lahko razvijali vsi, ki smo nadaljevali delo, od prof. Kremenška do ostalih. Le ko se je začel intenzivneje ukvarjati z zgodovino slovenske etnologije, je ves navdušen pripovedoval o pravih detektivskih (tako se je sam izrazil) odkritjih ponatisov in izdaj npr. Balthasarja Hacqueta. Tudi pri predavanjih o pastirski kulturi in staroselcih smo videli, da je za profesorjevim znanjem veliko znanstvenih razprav v domačih in tujih publikacijah. Pogosto je komu podaril tudi kak separat, če je bila tematika povezana z njegovo seminarsko

ali diplomsko nalogo. In ko sem že pri nalogah, naj povem, da jih ni pregledoval le kot etnolog, ampak tudi kot slavist in nam jih lektoriral. Tudi na podiplomskem študiju smo zelo podrobno pregledovali zgodovinski razvoj vede. Nekoč mi je v svojem znamenitem kabinetu, v katerega se je večkrat tako skrivnostno zaklepal in smo šele v višjih letnikih spoznali, zakaj, dejal: »Temeljito zbirajte vse podatke o zgodovini stroke, ki jih potrebujete na podiplomskem študiju. Še kako vam bodo potrebni čez leta, ko bo treba to snov predavati!« In še kako prav je imel!

Prava poslastica v smislu pridobivanja novih znanj in obrtnih veščin za znanstvenoraziskovalno delo so bile tudi vaje. Tam smo pogostokrat pregledovali starejša in novejša etnološka dela. Nikoli ni dejal: »To knjigo morate prebrati,« ampak vedno le svetoval, da je dobro, če si jo v knjižnici podrobneje ogledamo. Tudi to se je obrestovalo, ne le na izpitu, ampak pozneje, vse do danes. Ali pa podrobno prebiranje najnovejših del takratnih etnologov in etnologinj, ko je odlično komentiral nepravilnosti pri citiranju, oblikovanju besedila ipd.

V šestdesetih letih je prišlo do velikih sprememb v študentovskem gibanju na fakulteti, na univerzi in v družbi nasploh. Zasedba fakultete, ustanovitev svobodne katedre Sak na etnologiji in cela vrsta drugih stvari, vse to je seveda dobro spremljal, vendar nam, študentom, nikoli komentiral, se spuščal v razpravljanja ipd. Z marsičem, ne le v študentovskem življenju, pač pa tudi širše v vedi, se ni strinjal, vendar je ohranil neko toleranco in dopuščal razvoj. Ob tem mu tudi njegovi kolegi in prijatelji zunaj fakultete, na drugih ustanovah, kjer se je gojila etnologija, pogosto niso bili najbolj naklonjeni ali pa so poskušali po ovinkih priti na fakulteto z izrabljanjem študentovskega dogajanje. Študentje jim seveda nismo nasedli. Kljub pogosto drugačnim pogledom je profesor Novak celo raznim študentskim, tudi ne ravno akademskim, dejanjem dopuščal drugačnost. Navsezadnje je omogočil, da se je z drugim učiteljem na oddelku, prof. Kremenškom, začela razvijati tudi etnologija sodobnosti, mestna in delavska etnologija in še cela vrsta drugih stvari, ki so iz tega izšle in zaradi česar je bila etnologija na ljubljanski univerzi na najvišjem mestu med vsemi v takratni Jugoslaviji. O sprejemljivosti za novosti v stroki je profesor Novak spregovoril tudi v omenjenem intervjuju: »Veste, da je pri meni doktoriral Kremenšek, /.../ njegova disertacija pa za nekatere takrat ni bila etnološka. /.../ Spontano sem zagovarjal tako Kremenška kot sodobno etnologijo, rekel /.../ da kot se razvija zgodovina in je danes drugačna, kot je bila v Miklošičevih in ne vem čigavih časih, tako tudi etnologija ... jaz dam svobodno pot. Torej, sprejemam vse, moram pa reči nekaj. Ko bodo tisti, ki so za vse najnovejše smeri približno toliko naredili kot smo mi, čeprav ni vse odlično in prav dobro, potem bom za nazaj odobril, četudi mrtve, tiste njihove teorije.« Te njegove misli bi si morali v stroki večkrat prebrati predvsem tudi danes!

Kot sem zapisal na začetku teh nekaj iztrganih utrinkov iz bogate spominske »knjige« o profesorju Vilku Novaku, je leta 2000 napisal v izvod knjige »najstarejši v cehu«. Kot da so se, poleg pripadnosti etnološkemu cehu, v njegovem izjemnem spominu nehote ponovno izrisale podobe rojstnega Prekmurja, ki mu je namenil največ svojega znanstvenega, strokovnega in literarnega prizadevanja. S cehom se

je srečal, ko je zbiral in potem objavil razpravo o prekmurskih lončarjih, sicer le eno od tem iz etnološke podobe Prekmurja, hkrati tudi najbolj priljubljenih. Morda je temu botrovalo tudi srečanje z arhitektom Plečnikom, ki je bil na nek način njegov sodelavec – posrednik med prekmurskimi lončarji in mojstrom pri okraševanju cerkve v Bogojini. Vsaka Novakova razprava namreč ne pokaže le izjemnega, vsestransko znanstveno doslednega človeka, izjemnega pedagoga, odpre tudi del njegovega življenja in nas prepriča, da njegovo prizadevanje ni bilo le služba in poklic, ampak je odražalo širino njegovega prekmurskega duha. V imenu njegovih študentov sem vesel in ponosen, da smo bili s profesorjem Novakom del njegovega popotovanja po etnologiji. Sonce vzhaja v Prekmurju, na svoji poti proti zahodu pa zasije tudi nad viškim pokopališčem.

(Povzetki iz pogovora z dr. Vilkom Novakom so iz objave v Glasniku SED 39/1999, št. 2, 16–22.)

Janez Bogataj